

MIROSLAV BELICA

Vzpomínky na Sýrii

OD ARABSKÉHO SOCIALISMU K ISLÁMSKÉMU STÁTU

Vzpomínky na
Sýrii

Generální tajemník KSČ a prezident ČSSR Gustáv Husák na pozadí baziliky sv. Jana Křtitele, která je součástí komplexu Umajjovské mešity v Damašku, květen 1979.

Vzpomínky na
Sýrii

OD ARABSKÉHO SOCIALISMU K ISLÁMSKÉMU STÁTU

MIROSLAV BELICA

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Miroslav Belica, 2021

Photos © archiv autora, František Langer, Petr Markvart, Petr Svoboda,
Wikimedia Commons, 2021

Cover Art © Lukáš Tuma, 2021

Drawings © Martin Ďásek, 2021

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2021

ISBN 978-80-278-0015-5 (print)

ISBN 978-80-278-1041-3 (ePub)

ISBN 978-80-278-1042-0 (mobi)

ISBN 978-80-278-1043-7 (pdf)

OBSAH

Úvod.....	11
-----------	----

ČÁST PRVNÍ: VZPOMÍNKY

Z československého do syrského socialismu	15
Co se učí syrští školáci	30
Probuzení Saladina	44
Naše zbraně vždy té správné straně	54
Street Misr, No. 51	60
Alavité	75
Zrození legendy	86
Vězení v Mezze	93
Palestinské břemeno a sváry v syrské Baas	102
Nápravné hnutí	117
V jednom zákopu	126
Sýrie v Libanonu	146
Aleppo a Hama	156
Lidé na ambasádě	169
Přetahování o Libanon	182
Téměř konec	201
Ramona	218
Více pragmatismu, méně oficiálního přátelství	227
Ad-hoc spojenci v nové éře	238
Návrat do Damašku	249
Když se uzavřelo vězení v Mezze	270

ČÁST DRUHÁ: RADĚJI ZAPOMENOUT

Příběh kluků z Dar'á	297
Přátelé a nepřátelé Sýrie	319
Libyjská rezoluce 2.0 se nekoná	328
Počítačová hra	346
Džihádisté, teroristé a jejich sponzoři	357
Deníček	375
Česko a syrské jaro	395
Dva fenomény – Islámský stát a ruská intervence	409
Záhady, zvraty a zrady	453
Měkká síla	469
Závěr	484
Soupis vybrané literatury a pramenů	487

SEZNAM MAP

Poloha Sýrie na Blízkém východě	8–9
Mapa Sýrie Henry Warrena	32
Sféry vlivu Velké Británie a Francie dle Sykes-Picotovy dohody.....	34
Francouzský mandát na Sýrii a Libanon.....	41
Golanské výšiny	142
Rozsah území ISIS v Iráku a Sýrii	412–413
Rojava – kurdská autonomní federace v Sýrii	457

TURECKO

Eufkrat

Hasaka

Aleppo

*Ašadovo
jezero*

Chábúr

Idlib

Ar-Rakka

Latákie

*Středozemní
moře*

Hama

Dajr
Az-Zor

Tartús

Homs

Eufkrat

SÝRIE

BEJRÚT

LIBANON

DAMAŠEK

*Galilejské
jezero*

Dar'á

Suwajdá

TEL
AVIV

AMMÁN

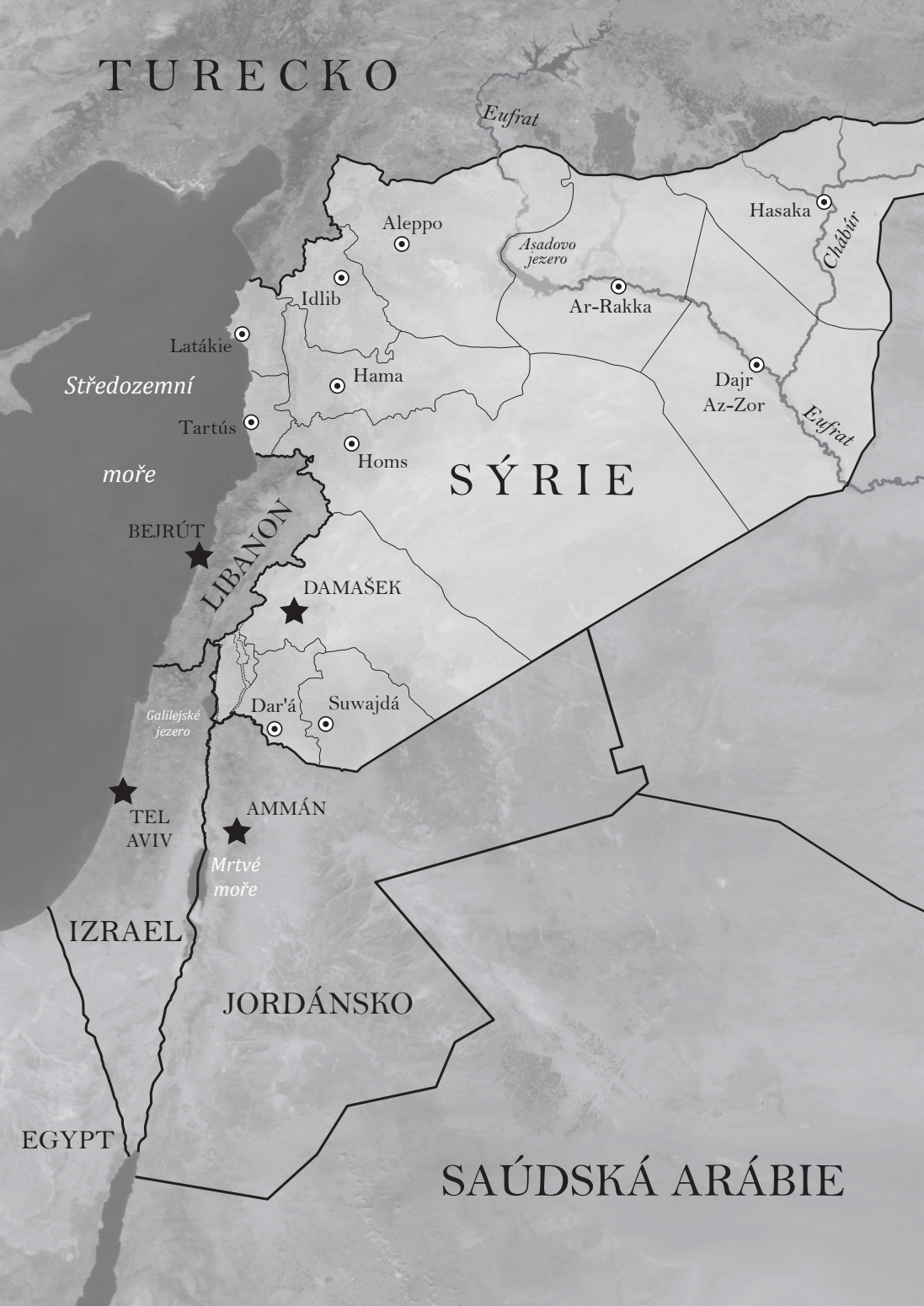
*Mrtvé
moře*

IZRAEL

JORDÁNSKO

EGYPT

SAÚDSKÁ ARÁBIE

ÍRÁN

Tigris

BAGDÁD

I R Á K

Eufkrat

Tigris

KUVAJT

Perský záliv

ÚVOD

Asi před třemi lety jsem se jednoho podzimního večera začel do knihy rozhovorů s českým orientalistou Lubošem Kropáčkem pod názvem *Po cestách kamenitých*. Zaujala mě pasáž, kde pan profesor Kropáček líčí jeden svůj zážitek, jak kdysi v hluboké totalitě tajně pronikl do prezidentského paláce v Damašku s jakýmsi mladším československým diplomatem. Uvědomil jsem si, že onen mladší diplomat, s nímž měl svou výpravu podniknout, jsem byl přece já, a že nejvýznamnější žijící český arabista a afrikanista vzpomíná na naše společné dobrodružství.

Připomenutí této epizody staré přesně čtyřicet let dalo vlastně bezprostřední popud k tomu, že jsem se na pozadí zpráv o eskalaci konfliktu v Sýrii pustil do sepsání knihy vzpomínek na tuto těžce zkoušenou zemi. Tyto paměti a postřehy jsem nashromáždil nejen za čtyři napínavé a zároveň možná i nejkrásnější roky své profesní kariéry, když jsem v Sýrii žil a pracoval jako československý diplomat, ale i v období dvou následujících desetiletí. To už jsem působil na našich zastupitelských úřadech v libyjském Tripolisu a posléze v iráckém Bagdádu, odkud jsem do Sýrie, tentokrát už „v barvách“ české diplomacie, čas od času zajížděl. Porovnáním toho, co mi zůstalo v paměti, s aktuální realitou jsem si chtěl sám pro sebe udělat jasno v tom, proč se na území států, které v předlistopadové době patřily k našim předním obchodním partnerům a které tehdy pod vedením autoritativních sekulárních vůdců budovaly svoji verzi arabského

socialismu, posléze zformovaly džihádistické enklávy, v nichž zavládly středověké pořádky Islámského státu. V propletení osudů těchto tří zemí, čelících až dodnes násilí a nestabilitě, jsem se pokusil odpovědět na otázku, proč arabské jaro v ulicích syrských měst přerostlo tak náhle ve válku za účasti regionálních a dalších mocností a v džihád financovaný islamistickými sítěmi? A proč se Sýrie, tato kolébka křesťanské civilizace, ocitla na prahu úplného zhroucení?

Stejně jako ve svých předchozích pracích z oblasti literatury faktu jsem při psaní systematicky využíval archivní prameny, v první řadě dokumenty ministerstva zahraničí a Archivu bezpečnostních složek, odbornou literaturu, dobový český a zahraniční tisk a internetové zdroje. V druhé části knihy, kterou jsem nazval *Raději zapomenout*, popisuji, jak zahraniční vměšování vyústilo v celonárodní katastrofu. Vycházel jsem prakticky jen ze západních zdrojů, abych se vyhnul podezření, že pracuji se syrskou vládní propagandou.

Rád bych na tomto místě poděkoval svojí manželce a přátelům, kteří mi byli nápomocni při tříbení vzpomínek a při korekturách textu.

Část první

VZPOMÍNKY

Z ČESKOSLOVENSKÉHO DO SYRSKÉHO SOCIALISMU

1979

Své vzpomínání na Sýrii si dovolím začít okomentováním odstavce, v němž pan profesor Kropáček popisuje jeden z „nezapomenutelných momentů“ své tlumočnické praxe, který se odehrál v květnu 1979. „Při oficiální návštěvě Gustáva Husáka v Damašku nebyl ještě pozdě večer k dispozici text Asadova vystoupení, které jsem měl písemně přeložit, aby byla k dispozici česká verze v tištěné podobě. Spolu s mladším diplomatem z našeho velvyslanectví jsme se odhodlali vstoupit v noci do prezidentského paláce. Zaměstnanci byli tak překvapeni naším energickým počínáním, že nás nijak nezadržovali a slíbený projev nám nakonec předali. Dnes už by něco takového nebylo možné. Jednak prezidentský palác je mimo centrum města, jednak – darmo mluvit.“¹

Pan profesor popsal náš průnik do paláce věrně, nicméně si neodpustím upřesnění celkového kontextu. Na velvyslanectví v Damašku jsem tehdy na jaře roku 1979, kdy se chystala návštěva tehdejšího československého

¹ PAULAS, Jan – ZIKMUND, Martin T. – KROPÁČEK, Luboš, *Po cestách kamenitých. O životě, islámu a křesťanské víře*, Praha 2013, s. 86–87.

prezidenta Husáka, ještě nepracoval. Stejně jako L. Kropáček jsem byl členem přípravného týmu. Diplomatický pas s nejnižší diplomatickou hodností jsem obdržel sotva týden předtím. Jen před pár dny mi můj vůbec první šéf na ministerstvu zahraničí Václav Jízdny téměř otcovsky oznámil: „Mirku, výhledově tě chceme dlouhodobě vyslat na úřad do Damašku. Zatím to neprošlo schvalovacím procesem, teď máš ale šanci, aby ses tam podíval, pomohl při návštěvě generálního a něco se přiučil.“

Měl jsem tehdy dva roky po vysoké škole, v kapse státnice ze tří jazyků včetně arabštiny, roční vojenskou prezenční službu také za sebou, zdálo se mi, že by mohlo jít o docela pěkné vykročení do diplomatické praxe.

Návštěva generálního, tedy generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta, měla být tehdy ze všech hledisek nej nej. Husák se stal prezidentem teprve před čtyřmi roky, ale jako šéf „normalizované“ komunistické strany už fakticky řídil Československo celých deset let. Podepsala se na něm únava z minulých krušných dob, včetně žalářování... a vědělo se, že se na cesty do zahraničí a zvláště do romantických destinací nijak nehrnul. Sýrie ale náležela k prioritním vztahovým relacím. Podle statistik tehdy zaujímal místo nejvýznamnějšího hospodářského partnera Československa v rámci takzvaných rozvojových zemí, fakticky všech mimoevropských států. Vedle toho vyžadují mezinárodní zvyklosti respektovat princip reciprocity a syrský prezident a šéf strany Baas Háfiz al-Asad vykonal návštěvu Československa již v září 1975, takže nyní byla řada na Husákově. Jak se tehdy říkalo: pozitivní vztahový trend bylo třeba potvrdit a dát mu nový impuls.

K popisu toho, jak dva členové československé přípravné skupiny pronikli o půlnoci do Asadova prezidentského paláce, mám pouze tu připomínku, že v tomto takzvaném prezidentském paláci, který se formálně nazýval Palác hostí (*Al-Qasr Ad-Dijáfa*), syrský prezident ve skutečnosti nepřebýval. Pouze zde přijímal cizí návštěvy a vedl závažná mezinárodní jednání. Sám palác, spíše jen rozlehlá dvoupatrová vila, ležel nedaleko od naší ambasády, v dolní části bulváru Abú Rúmana. Tato budova sama o sobě téměř zosobňovala historii Sýrie od prvních dob nezávislosti. V únoru 1958 zde egyptský prezident Gamál Abdél Násir uzavřel se syrským prezidentem Šukrím al-Qawatlím dohodu o vytvoření Sjednocené arabské republiky. Celý svět tehdy obletěly záběry statisíců jásajících

Syřanů, jimž oba prezidenti oznamují sjednocení Sýrie a Egypta, podobně jako snímek Násirovy limuzíny nesené nad hlavami nadšených zástupů.

Dva květnové týdny, které jsem strávil v Damašku v předvečer a v průběhu Husákovy návštěvy, mi umožnily udělat si představu, co mě v blízké budoucnosti čeká, i pokud se jedná o vyložené praktické záležitosti. Mé čtyřleté služební přidělení velvyslaneckého atašé na zastupitelském úřadu socialistického Československa v Damašku mělo začít 1. září 1979.

Žádného našeho diplomatického pracovníka jsem nestřídal – byl jsem vyslán v rámci nové rozšířené systemizace úřadu coby „posila“ velvyslanectví. Čekalo mě tedy, že si budu muset sám vyhlédnout nějaký byt. A protože jsem nepatřil k privilegovaným složkám zahraniční služby,

Palác hostů v Damašku 6. března 1958 po podepsání syrsko-egyptské smlouvy o vytvoření Sjednocené arabské republiky. Muž v uniformě v první řadě uprostřed je egyptský maršál Abdulhakím Ámir, nový guvernér Sýrie, od něj napravo druhý guvernér Syřan Sabrí Asalí, od Ámira nalevo stojí prezident Gamál Abdul Násir. Zdroj: Wikimedia Commons.

rozvědčikům ministerstva vnitra či ministerstva obrany, kteří měli podobně jako velvyslanec nárok na služební vůz, předpokládalo se jaksi, že si pořídím vlastní auto, abych se vůbec mohl nějak přepravovat z bytu do úřadu a realizovat dennodenní úřední návštěvy k různým domácím a cizím partnerům, které jsou vlastní náplní diplomatické práce. Nezbyvalo než si tedy přivést vlastní vůz z Československa. Žádný jsem ale nevlastnil. Ministerstvo zahraničí ovšem s podobnými případy počítalo a poskytovalo pracovníkům půjčku na zakoupení osobního vozu v podniku zahraničního obchodu Tuzex. Na základě dohody o půjčce jsem se zavázal, že mi bude vzhledem k ceně zvoleného vozu – rozhodl jsem se pro nejjednodušší model sovětského vozu Lada 1200, považovaného tehdy za téměř prestižní produkt – po tři roky strhávána z valutového platu přibližně třetina. Velmi brzy, nicméně stejně už pozdě, jsem zjistil, že moje lada je obrazně řečeno zlatá, dvojnásob přeplacená. Kdybych totiž onu nevyplacenou třetinu syrských liber proměnil ve směnárně v sousedním Libanonu za americké dolary, jak tehdy bylo zcela obvyklé, a dolary pak vyměnil na tuzexové bony, měl jsem svůj vůz zaplacen za necelý rok a půl. Finanční odbor MZV ovšem na žádnou změnu smlouvy nepřistoupil. Nechci unavovat zbytečným líčením problémů kolem nového vozu, ale v mém syrském vyprávění lada ještě svou roli sehraje.

Poslední srpnový týden 1979 jsem tedy s ladou vyrazil z Prahy směrem k Sýrii. Kus cesty, až do Bulharska, mě doprovázela novomanželka Marcela. Vzali jsme se před pár týdny a už jsme věděli, že někdy na jaře se naše mladá rodina rozroste o dalšího malinkého člena. S manželkou jsme se domluvili, že za mnou přiletí za měsíc či dva, až se vyjasní situace kolem bytu.

I cesta přes Turecko probíhala poměrně svižně – z Istanbulu na naši ambasádu v Ankaře a pak směrem na jih ke Středozemnímu moři k přístavu Mersin a kolem Adany už přímo k syrské hranici. Poslední stovku kilometrů na tureckém území jsem projížděl krajinou, jejíž krása, jak se mi tehdy zdálo, doslova brala dech. Krátce jsem se zastavil na odpočinek před Iskanderunem v palmovém hájku, kterým protékal směrem k moři drobný potůček, v němž se hemžily stovky drobných želviček. Jako arabista obeznámený s historií blízkovýchodního regionu jsem věděl, že Iskanderun, který se na počest Alexandra Velikého nazýval až do vzniku arabského chalífátu Alexandrettou, tvořil s přilehlou oblastí

a spolu s dalším střediskovým městem Antiochií a také blízkým hrabstvím Edessou trojici křesťanských knížectví, kterými se směrem k Sýrii a ke Svaté zemi ubíraly křížové výpravy. Ráz krajiny se začal postupně měnit, stejně jako kvalita vozovky, která se v nesčetných prudkých zatáčkách ubírala stále vzhůru. Jen občas jsem se setkal s vozidlem jezdoucím v protisměru.

V průběhu posledních desítek kilometrů jsem nenarazil na žádnou benzínovou stanici, která by byla v provozu. Na palubní desce mojí zcela nové lady přitom začala znepokojivě problikávat červená kontrolka. Ale jiná než ta, která indikuje stav nádrže. Již delší dobu svítila. Pochopil jsem, že je něco špatně. V manuálu jsem nalistoval, že alternátor zřejmě nedobíjí baterii a že možná, pokud vypnu motor, nebudu už ani schopen ladu znovu nastartovat. S motorem stále v chodu jsem nicméně absolvoval tureckou i syrskou hraniční kontrolu a nasbíral potřebná razítka. Na syrské straně se ale nedala na personálu přehlédnout silná nervozita, jejíž příčiny mi napřed unikaly. A navíc i jediná benzínová pumpa zde na hranici měla také zavřeno a cestou do vnitrozemí jako na zlost i všechny další.

Spíše samospádem než tahem motoru jsem se z hraničního Kesabu spouštěl serpentinami opatrně směrem k Latákíji, až mi benzín došel úplně. Motor lady vydechl naposledy na okraji nějaké malé syrské vísky. Co dělat? Provoz na komunikaci ani v jednom směru jako by ani neexistoval, takže jsem pomalu ztrácel naději, že se mi podaří požádat někoho z kolegů řidičů o pomoc.

Neuběhlo ale ani deset minut a ke mně, bezradně stojícímu nad otevřenou kapotou lady, se přišourali dva kluci, asi tak patnáctiletí, a zahájili konverzaci. Co že se mi přihodilo, proč se takový krásný, novotou zářící vůz nechce rozhybat. Svoji spisovnou arabštinou jsem se snažil popsat situaci a to, kam směřuji. Zdálo se, že mládenci vše bystře pochopili a na chvíli někam odkvačili. Za pět minut se vrátili spolu s dalšími kamarády, každý v ruce s malou či větší lahví od nějaké vody či limonády, a nádrž lady se záhy alespoň do poloviny naplnila kapalinou ne zcela důvěryhodně vyhlížejícího zabarvení. lada ale i tak zprvu odmítla nastartovat. Těch sedm či osm syrských kluků se do ní ale společně opřelo, zatlačili a motor lady najednou zaburácel. Moji noví syrští přátelé se s nádechem

hrdosti rozzářili a hned se všichni do lady namačkali s tím, že pokud by vůz znovu „zatrucoval“, jsou připraveni ho opět roztlačit.

Asi po dvaceti kilometrech jsme bez problémů dorazili na okraj Latákije, k první policejní stanici, kde se mladíci jeden po druhém spěšně z vozu vysoukali a někam zmizeli. Předtím se mi ještě cestou pokoušeli vysvětlit, že v Latákiji prý před dvěma dny vypuklo cosi jako povstání. Že byl zavražděn jakýsi alavitský šejch nebo učenec a že ve městě a v blízkém okolí platí zákaz nočního vycházení. Policista, u kterého jsem bez zastavení motoru zabrzdil, potvrdil, že situace je vážná, a doporučil mi, ať se jako cizinec raději rychle ztratím. Anebo ať se někde ve městě na noc ubytuji, než se atmosféra zklidní. Na další cestu jsem ani já nepomýšlel. S vybitou baterií a nefunkčním alternátorem bych stejně nezvládl urazit nocí bez fungujících reflektorů těch tři sta padesát kilometrů, které mě ještě od Damašku dělily.

Potemnělou, téměř liduprázdnou Latákijí, kterou občas projížděly vojenské a policejní vozy, jsem dorazil na nábřeží a zastavil u jednoho menšího hotelu. Vzal jsem zavděk prvním nabízeným pokojem. Ostatně se mi zdálo, že jsem v hotelu stejně jediným hostem. Na nábřeží nebylo také ani živáčka, všechny kavárničky a stánky uzavřené. Nocí se čas od času ozývala z větší vzdálenosti střelba z nějaké automatické zbraně. Vskutku romantický sobotní večer 1. září na břehu Středozemního moře. Marně jsem se snažil dovolat na naši ambasádu do Damašku, telefonní spojení nefungovalo. Už jsem usínal, když odněkud v bezprostřední blízkosti zaburácel výstřel následovaný srdcervoucím úpěním nějaké ženy. Její hlasitý nárek zřejmě nad ztrátou někoho blízkého trval snad tři hodiny.

Hned po probuzení do krásného nedělního jitra jsem se snažil zakoupit novou baterii a najít nějakou opravnu, kde by „vzpurňý“ alternátor „přivedli k rozumu“. Promluvil jsem s dvěma třemi muži, majiteli opraven, shodou okolností šlo vždy o Armény. Ne, nemůžeme si dovolit otevřít obchod, a vůbec už ne dílnu. Nejenže máme neděli, den volna pro všechny křesťany, ale vzhledem k výjimečnému stavu a bdělosti policie a vojáků si nemůžeme dovolit nic, co by vypadalo jako podezřelá aktivita či nerespektování pokynů. Nezbyvalo mi nic jiného než se obrátit na místní policii. Ukázal jsem diplomatický pas, popsal svoji situaci a policejní důstojník mi umožnil zatelefonovat na služebnu na naší ambasádě v Damašku.

Už jsem v chmurných myšlenkách uléhal ke své druhé noci v nepokojné Latákíji, když na dveře mého pokoje vzrušeně zaklepal hotelový recepční: Pane, pane, dole u vchodu na vás čeká *Sajjid safír*, pan velvyslanec. Jako nečekaná spása za mnou těsně před půlnocí dorazil z Damašku velvyslanec Jiří Králík se svým mercedesem, řidičem a zbrusu novou baterií. Podsaditý šedesátník profesorského vzhledu přes brýle kriticky pohlédl na svého nebohého juniorního diplomata a zavelel, že se hned vydáváme do Damašku. Řidič namontoval baterii do lady a bez otálení jsme vyrazili do noci. Intenzitu reflektorů jsem přepnul na minimum a orientoval jsem se spíše jen podle zadních světel velvyslancova vozu. Jen zázrakem jsme těsně před úsvitem dorazili do hlavního města, s baterií již opět vybitou.

Do jakého města, do jaké země se to vracím? Bude se i nočním Damaškem rozléhat střelba a úpění starých žen? Takové a podobné otázky se mi tehdy počátkem září 1979 rojily v hlavě. Skutečně se za velmi krátkou dobu situace v Sýrii tak zásadně změnila? Ještě v květnu jsme s profesorem Kropáčkem nestřeženě „pronikli“ do prezidentského paláce. I v podkladových materiálech pro prezidenta Husáka se tvrdilo, že poslední desetiletí po nástupu Háfize Asada k moci se vyznačuje relativní stabilitou.

* * *

Nová, zlověstná kapitola v životě Syřanů se začala psát v polovině června, když bylo v dělostřeleckém učilišti na aleppském předměstí Ar-Rámúsa brutálně zavražděno třicet dva posluchačů. Ve všech případech se jednalo o příslušníky alavitské sekty, z níž pocházel prezident Asad. O tomto hrůzném masakru jsem se dozvěděl ještě doma, na ministerstvu zahraničí. Naše tehdejší média o něm v rámci tehdejší politické korektnosti neinformovala, ještě by se lidé mohli ptát, do jaké země to prezident Husák jezdí na přátelskou návštěvu, když tam vraždí studenty vojenských učilišť kvůli náboženskému vyznání. Podrobnosti o masakru v Aleppu jsem se dozvěděl až po příjezdu do Sýrie.

Pozdě večer onoho 16. června 1979 si kapitán Ibrahím Al-Júsef, který v učilišti odpovídal za morálně politický stav, urgentně svolal do jídelny dvě stovky kadetů. Když se rozespálí mladíci shromáždili, Al-Júsef otevřel boční dveře, z nichž vyskočila skupina ozbrojenců a zahájila

na neozbrojené kadety palbu z automatických zbraní a vhodila mezi ně několik ručních granátů. Třicet dva kadetů na místě zahynulo, padesát čtyři jich bylo zraněno.² Ministr informací Adnán Dabbágh následně z masakru obvinil organizaci Muslimského bratrstva. To však vinu popřelo. Časem se ukázalo, že vražednou operaci naplánovala a provedla extremistická opoziční organizace spolupracující s Muslimským bratrstvem – Bojový předvoj (*At-Talí'a al-Mukátıla*) v čele s Adnánem Uqlou, údajně bývalým příslušníkem Muslimského bratrstva. Kapitán Al-Júsef, sunnita a sám člen strany Baas, patřil k tajným členům Bojového předvoje.

Kampaň islamistické opozice zaměřená na likvidaci významných osobností režimu alavitského původu nabrala v následujících týdnech na síle – v srpnu 1979 byl zavražděn Asadův osobní lékař Muhammad Šaháda Chalíl. Mezi další oběti sektářského řádění patřil šéf vojenské posádky v Hamě, rektor Damašské univerzity a také státní zástupce Nejvyššího státního bezpečnostního soudu. „Atentát je jediný jazyk, kterým je možné se státem komunikovat,“ uvedl jeden ze zadržených odpůrců režimu během soudního řízení v září 1979.³ Gerilová městská válka islamistů proti symbolům režimu se stala smutnou realitou v celé zemi, i když v různých místech s různou intenzitou. Na rozdíl od jejich epicenter – velkých sunnitských měst Aleppo, Hama a také Homs a Idlib – jsme ji v Damašku prakticky nepociťovali.

Syrské vedení reagovalo celonárodní vojensko-bezpečnostní kampaní s cílem Muslimské bratrstvo vykořenit. O jednotlivých násilnostech spáchaných islamisty a o odvetných krocích vlády ale syrská cenzurovaná média mlčela. Lidé se o nich přesto dozvídali tichou cestou a mnozí je tiše schvalovali. Sám jsem domů o těchto událostech manželce ani rodině nepsal, nikoli z důvodu, že by k nám do Damašku vůbec nedoléhaly, ale protože jsem se těšil na její příjezd a neměl jsem zájem ji odrazovat.

Přesto nám na ambasádě začínalo být jasno, že po desetiletí relativní stability ztrácí Asadův v podstatě vojenský režim podporu v některých segmentech armády a že jeho obliba na veřejnosti dramaticky klesá.

² KENNER, David, *When Assad won*, 22. 2. 2012, dostupné z <<https://foreign-policy.com/2012/02/22/when-assad-won/>> [cit. 20. 12. 2020].

³ Tamtéž.

Případ důstojníka-baasisty Al-Júsefa naznačoval, že Asadovi ke všemu odhodlaní nepřátelé se nacházejí i v armádě a ve vládnoucí straně. Zjevně sektářský, konfesionální podtext všech těchto násilných aktů výmluvně svědčil o tom, že sunnitská většina Sýrie dává prostřednictvím militantních skupin najevo nespokojenost s ovládnutím mocenského aparátu země alavitskou menšinou. Důvodů k nespokojenosti Syřanů bylo ovšem více.

V polovině sedmdesátých let prudce klesl příliv arabských petrodolarů. Narůstající migrace z venkova a tempo inflace prohloubily trhliny v sociální struktuře velkých měst. Nájemné se stávalo nedostupným, čestní, nepodnikající lidé nemohli vystačit s výplatou. Dělníci a drobní státní zaměstnanci museli mít dvě zaměstnání, aby vyžili. Vzmáhala se parazitní skupina různých zprostředkovatelů, včetně zprostředkovatelů státních zakázek. Bez konexí směrem k vládním kruhům a bez všimného se prakticky ani podnikat nedalo.

Prostřednictvím bratříčkování a korupce začalo doslova vzkvétat partnerství podnikatelů a vojenských a politických špiček režimu. Většina vysokých důstojníků ztratila zájem o vlastní vojenskou službu a s využitím privilegovaného postavení armády se pustila do „podnikání“. Stali se majiteli či spolumajiteli realit, obchodů a restaurací. Tato skutečnost, spojená s úplatkářstvím vládních činitelů a úředníků, zkompromitovala myšlenku socialismu, kterou Asadův režim proklamoval.⁴ To nemohlo nevyvolávat nespokojenost většiny Syřanů.

* * *

O tom, jakou roli sehraává vzrůstající se a fakticky nelegální systém různých zprostředkovatelů, který prorůstal do všech úrovní, jsem se záhy přesvědčil na vlastní kůži. Týkalo se to nejprve zaregistrování mojí lady a poté i toho, když jsme si po příjezdu manželky pronajímali byt.

Přestože jsem měl jako diplomat nárok na bezcelní dovoz vozu a na diplomatickou espézetku (SPZ), svůj soukromý vůz jsem musel v Sýrii oficiálně přihlásit. Manželka konzula paní Wiš...ská, která na našem

⁴ AMZV, ZÚ Damašek, Záznam z rozhovoru s metropolitou Samahou, 25. 5. 1974.

velvyslanectví vykonávala jako smluvní síla funkci hospodáře, mi vysvětlila, že i vzhledem k administrativní náročnosti registrace služebních vozů velvyslanectví a obchodního zastoupení se v Sýrii využívá systém takzvaných tranzitérů, zprostředkovatelů, kteří za poplatek potřebná razítka oběhají. Zmínila se, že jeden pracovník obchodního oddělení či některého z podniků zahraničního obchodu se kdysi v Damašku pokoušel zaregistrovat svůj služební vůz sám. Prý tímto úkonem strávil dva dny, u nesčetných služebních přepážek a okýnek se v honbě za razítka musel potýkat s lokty pomocníků tranzitérů a všude viděl jen okatě nastavené dlaně státních úředníků. A stejně ho údajně tento regulérní způsob registrace přišel na několik stovek liber. Paní Wiš...ská mi zároveň doporučila tranzitéra pana Bendoca, se kterým byla již delší dobu pracovně v kontaktu.

Elegantní a distingovaný pan Bendoc mi pak za tři dny předal potřebné dokumenty k registraci lady, nové diplomatické espézetky a také účet za zprostředkování. Asi se mi protočily panenky, už nevím, ale účet za registraci mého soukromého vozu zněl na sumu ve výši téměř poloviny mého měsíčního platu. Uvedenou částku jsem přirozeně musel zaplatit ze své vlastní kapsy. Paní Wiš...ská, která se takto nepochybně postarala o všechny vozy zaměstnanců velvyslanectví, nehnula ani brvou. Vůbec ji nedoal jemný rozdíl, že všechny dosud registrované vozy, ať pracovníků spadajících pod ministerstvo vnitra, obrany či zahraničního obchodu a přirozeně také vůz velvyslance s číslem jedna na espézetce, měly služební charakter, takže jejich registraci zaplatily vysílající organizace.

Když jsem okolnosti přihlášení své lady, kterou jsem musel používat i ke služebním účelům, posléze vylíčil velvyslanci Králíkovi, vzplál spravedlivým hněvem. Zrudl a chystal se psát do Prahy na ministerstvo záznam s návrhem, aby s okamžitou platností byl i na soukromé vozy pracovníků syrské ambasády v Praze recipročně uvalen registrační poplatek ve výši několika tisíců. Druhý den ale velvyslancův zápal ochladl, snad se poradil s šéfem obchodního oddělení, a vysvětlil mi, že Praha by zřejmě jeho návrh reciprocity neakceptovala, protože by to přepokládalo zavést takové opatření vůči celému pražskému diplomatickému sboru, jinak by Syřané v Praze mohli vznášet výhrady, že jsou diskriminováni.

V případě pořizování, přesněji pronájmu služebního bytu jsem sice do vlastní kapsy sahat nemusel, i když i tehdy se jednalo o docela

vypovídající příklad, jak fungoval tehdejší syrský socialismus. S volbou, do kterého z nabízených bytů se nastěhovat, jsem čekal do příletu manželky. Dočasně jsem byl ubytován v přízemní místnosti v rezidenci velvyslance Králíka, která vedla do nevelké, ale pečlivě udržované zahrady s několika pomerančovníky a citronovníky a rozsáhlými záhony růží. Netvrdím, že se mi v tomto provizoriu nelíbilo, byť soukromím neoplývalo.

Jiří Králík, skvělý arabista, jehož manželka trávila většinu roku doma v Československu péčí o vnučata, asi tak obden, vždy vpodvečer, když nechal čtení syrského tisku, sestoupil ke mně ze svého patra a prověřoval moje jazykové znalosti. Obvykle si zvolil některého z básníků umájjovské epochy, zarecitoval několik veršů a patrně očekával, že mu odpovím volným českým překladem. Anebo si vymýšlel vlastní arabské novotvary podle striktních pravidel arabské slovtvorby. Pamatuji zvláště jeden jeho výtvar, kterému jsme se vždy oba s chutí zasmáli – *musandak* od slova *sundúk* (bedna). Ano, tímto vlastním vymyšleným ekvivalentem českého „zabedněnce“ průběžně častoval ty nebohé kolem sebe, kteří pomalu chápali jeho pokyny či komentáře.

S příletem manželky Marcely tyto zábavy, respektive cvičení, ustaly. Jako začínající rodina v očekávání miminka jsme s výběrem „našeho“ prvního společného bytu nijak neotáleli. Manželka schválila ten, který mi z řady navštívených padl do oka jako první. Byl sice vzdálenější od budovy velvyslanectví, která se nacházela v rezidenční čtvrti Málkí plně elegantních budov z padesátých a šedesátých let, kde žila většina diplomatů, ale měl i své přednosti. Byt, který jsme si zvolili v domě na široké moderní třídě Mezze Autostrad ve vzdálenosti necelý kilometr od rezidence, měl tu výhodu, že jej dosud nikdo neobýval a že doslova zářil novotou. Městská čtvrť kolem nás se nazývala Mezze Al-Džadída, Nová Mezze, na rozdíl od původně Staré Mezze, Mezze Qadíma, kde zahrady, sady, malá hospodářství a stará zástavba postupně ustupovaly moderní výstavbě. „Sousedy“ nám na Mezze Autostrad dělaly moderní kampus Damašské univerzity a z druhé strany autostrády prominentní soukromá klinika Ar-Rází; a jen pár desítek metrů od ní se rozprostírala několikapatrová vila prezidentova bratra Rifaata Asada, neustále strážena pultuctem vojáků v maskáčích. K volbě bytu právě na tomto místě přispělo i to, že v patrech nad námi již žily dvě české rodiny náležející

k aparátu vojenského a leteckého přidělence, což nám oboustranně přinášelo větší pocit bezpečí.

Již si přesně nepamatuji částku, kterou muselo naše ministerstvo zahraničí zaplatit za čtyřletý pronájem našeho bytu. Pointa celého předchozího líčení spočívá v něčem jiném. Smlouva o pronájmu se dle v Sýrii zaběhnuté praxe podepisovala ve dvou verzích s majitelem bytu zastoupeným tranzitérem. Tranzitér předložil takzvaný velký kontrakt se skutečnou výší pronájmu a dále malý kontrakt, který majitel bytu předkládal syrskému finančnímu úřadu, znějící na částku zhruba poloviční. Pokud mě paměť neklame, takto okatě okrádat státní pokladnu v tehdejším reálně socialistickém Československu možné nebylo.

Na Damašek, malebné a snad vůbec nejstarší trvale obývané město světa, údajně již deset tisíc let, jsme si rychle zvykli a časem si ho opravdu zamilovali. Francouzské hlavní město jsme sice nikdy předtím nenavštívili, ale jaksi automaticky jsme souhlasili s opodstatněností úsloví, že Damašek je Paříží Blízkého východu. V Damašku, této unikátní, tehdy jen milionové metropoli věčně zalité sluncem, i když ten první rok nás v něm už někdy počátkem prosince překvapil i sníh, jsme neustále měli co objevovat. Starobylé uličky a čtvrti, památky ranného křesťanství stejně jako hrdé pozůstatky po nejrůznějších vládcih islámského světa, rozsáhlé sady kolem města nazývané Ghúta, kavárničky kolem říčky Barada, i orientální bazary, kterým se v Sýrii a dalších arabských zemích říká *súk*. Všechno zde také docela fungovalo a všichni místní lidé se k nám chovali velice hezky. Postupem doby jsme také brali za zcela normální i to, že po naší Mezze Autostrad směřující kolem vojenského letiště dál přes pohoří Antilibanon až do Bejrútu, průběžně projížděli ozbrojenci v maskovacích uniformách a někdy také v civilu – zpravidla v Landroverech či menších Peugeottech 504, nejčastěji ale v otevřených nákladních vozech, a to ne vždy zcela předpisově. Většinou působili uvolněně, jindy dost sebevědomě ve svých různobarevných baretech, nejčastěji rudých, černých nebo skořicové barvy, které označovaly příslušnost k různým armádním či bezpečnostním složkám. V ulicích československých měst jsme tehdy nákladní vozy s vojáky na korbě vidali jen výjimečně.

Slušelo by se ještě aspoň letmo zmínit o mé náplni práce na ambasádě, kam jsem nastoupil ve funkci tiskového a kulturního atašé. Šlo

hlavně o kontakty s novináři a příslušnými ministerstvy, monitoring médií, agendu vládních stipendistů a podobné úkoly. Z hlediska informačního jsem měl za povinnost sledovat především vnitřní politiku Sýrie. Jako benjamínek jsem ovšem často musel působit jako děvečka pro všechno, vždy podle potřeby a jak velvyslanec Králík rozhodl. Někdy jsem proto zaskakoval jako sekretářka, jindy jako překladatel nebo průvodce různých návštěv a delegací. A když později při ambasádě vznikla československá škola pro první stupeň, sháněl jsem po městě také školní křidu, inkoust a záclony.

Nehledě na zostření situace v Sýrii se ale proud delegací přijíždějících z Prahy neměl nijak snížit. Tehdy se říkalo, že dynamika vzájemných kontaktů mezi Sýrií a Československem nesměla vnějšími okolnostmi trpět. Vědělo se, že příjezd našich delegací byl syrskou stranou chápán jako vyjádření podpory Asadovu režimu. Rád vzpomínám na tu první větší, která se odehrála necelé dva měsíce po tom, co jsem do Damašku počátkem září plný pochybností o dalším směřování Sýrie dorazil.

Koncem října (1979) přiletěl do Sýrie československý ministr národní obrany Martin Dzur. Doprovázel ho František Langer, muž, který v čele takzvané Hlavní technické správy ministerstva zahraničního obchodu (HTS FMZO) téměř tři desetiletí odpovídal za vývoz zbraní neboli – jak se v dobové terminologii říkalo – speciálního materiálu (zkráceně speciálu) a za vysílání vojenských expertů. František Langer vedle působení v čele HTS dlouhá léta souběžně zastával i funkci prvního náměstka ministra zahraničního obchodu. V zemích, kam Praha ve velkém vyvážela zbrojní materiál, však býval často považován za téměř druhého muže československého režimu, hned za prezidentem Husákem. V Sýrii – a možno bez přehánění říci i přímo u prezidenta Asada – se tento muž těšil mimořádné vážnosti a popularitě. S Asadem několikrát jednal ještě v době, kdy syrský prezident zastával funkci ministra obrany a Langer byl patrně také prvním zahraničním návštěvníkem, který do Damašku zavítal, když se Asad koncem roku 1970 nekrvavým převratem chopil moci.

Velmi jsem si cenil toho, když velvyslanec Králík rozhodl, abych již tehdy téměř legendárního šéfa organizace, která do státního rozpočtu – a nikoli do soukromých kapes – generovala velmi slušné objemy zahraničních

valuty,⁵ doprovázel jako překladatel při oddělené části programu vojenské delegace. Ministr Dzúr měl v ten den samostatný program a Langerova část zaměřila malým syrským speciálem do starověké Palmýry.

Ocitli jsme se v péči místních činitelů z Homsu, protože Palmýra spadala administrativně do provincie (kraje) Homs. V doprovodu gubernátora, krajského tajemníka strany Baas a zmocněnce pro bezpečnost, tedy standardního vedení každé ze čtrnácti syrských provincií, jsme si prohlédli četné a dobře udržované památky tohoto antického města v poušti. Počátky Palmýry spadají do druhého tisíciletí před Kristem. V době vlády královny Zenobie vypukla v tomto prostoru vzpoura proti Římské říši. I když Římané povstání potlačili, oficiální propaganda se občas hlásí k tradici odporu, jež Zenobia zosobňovala. Z doby Zenobie, ale i z pozdějších časů se dochovaly takové architektonické skvosty jako chrámy Bela a Baalšamina nebo monumentální vítězný oblouk. Nikdo z nás tehdy na sklonku roku 1979 netušil, že o pětatřicet let později (v roce 2015) islamističtí džihádisté, příslušníci takzvaného Islámského státu, systematicky promění tyto unikátní památky v hromadu trosek.

Po prohlídce pamětihodností nás naši hostitelé pozvali do ohromného beduínského stanu na oběd. Sešla se na něm celá místní elita, kterou tvořili náčelníci a stařešinové okolních kočovných kmenů. Všichni přišli v tradičních krojích a se slavnostně naladěnými tvářemi. Se zkrříženými nohama jsme se usadili na vysokých pevných poduškách. Předák jednoho z kmenů pronesl krátkou uvítací řeč. Když šéf HTS česky odpovídal, přišla řada i na moji arabštinu, neboť až dosud vedl Langer svoji konverzaci prokládanou vtípkami v dokonalé angličtině. Mezitím začali do stanu přinášet ohromné hliníkové tácy s kopci skopového a rýže s piniovými oříšky. Před Langera, vedle něhož jsem seděl a tlumočil mu, postavili na nízký stoleček ohromného polovařeného a polopečeného berana vcelku.

Sotva František Langer dokončil s mojí pomocí svou zdravotní, náčelník povstal. „Zabagroval“ třemi prsty do skopcovy lebky. Vyňal z ní stále ještě teplou oční bulvu. Jako výraz zvláštní úcty a jako mimořádnou pochoutku ji po beduínském zvyku nabídl nejvyšší postavenému hostu. Bez

⁵ Blíže o F. Langerovi viz BELICA, Miroslav, *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: Nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*, Praha 2018, s. 34–37, 57, 64.

hnutí brvou pronesl František Langer slavnostně *šukran džazílan* (zdvořile děkuji) a předal beraní bulvu na talířku mně. Všechny zraky se nyní upřely na mě a jako benjamínkovi mi nezbylo nic jiného než čest československé delegace zachránit. Bulvu plnou vlašného sklivce jsem naráz spolkl. Všichni přítomní si s ulehčením a se širokými úsměvy na tvářích zjevně oddechli. Naštěstí mi hned vzápětí podal jeden z beduínů čajovou sklenku naplněnou místní pálenkou, které v Sýrii říkají *bogha*. I tu jsem, ač odporné chuti, do sebe rázem obrátil. Tak jsem byl symbolicky přijat mezi syrské beduíny. A ve svém poznávání místních lidí a syrských realit jsem se zase posunul o něco dál.

CO SE UČÍ SYRŠTÍ ŠKOLÁCI

64 před n. l. – 1921

Jen asi dvě stě metrů od naší ambasády se směrem ke starší zástavbě nacházela šedivá nevýrazná budova základní školy, i když nepřehlédnutelná z jiného důvodu. Když jsem ráno přijížděl do práce, proudily do této budovy desítky natěšených postavíček v modrobílých školních stejnokrojích se zástěrkou, stejných pro žákyně i žáky prvního stupně. Vedle nadšení, s jakým se školáčkové hnali do svých tříd, mě vždy také udivoval nezvyklý ruch a ryk, s jakým školní mládež prožívala přestávky mezi hodinami, alespoň ve srovnání s tím, jak jsem si přestávky pamatoval z československých škol.

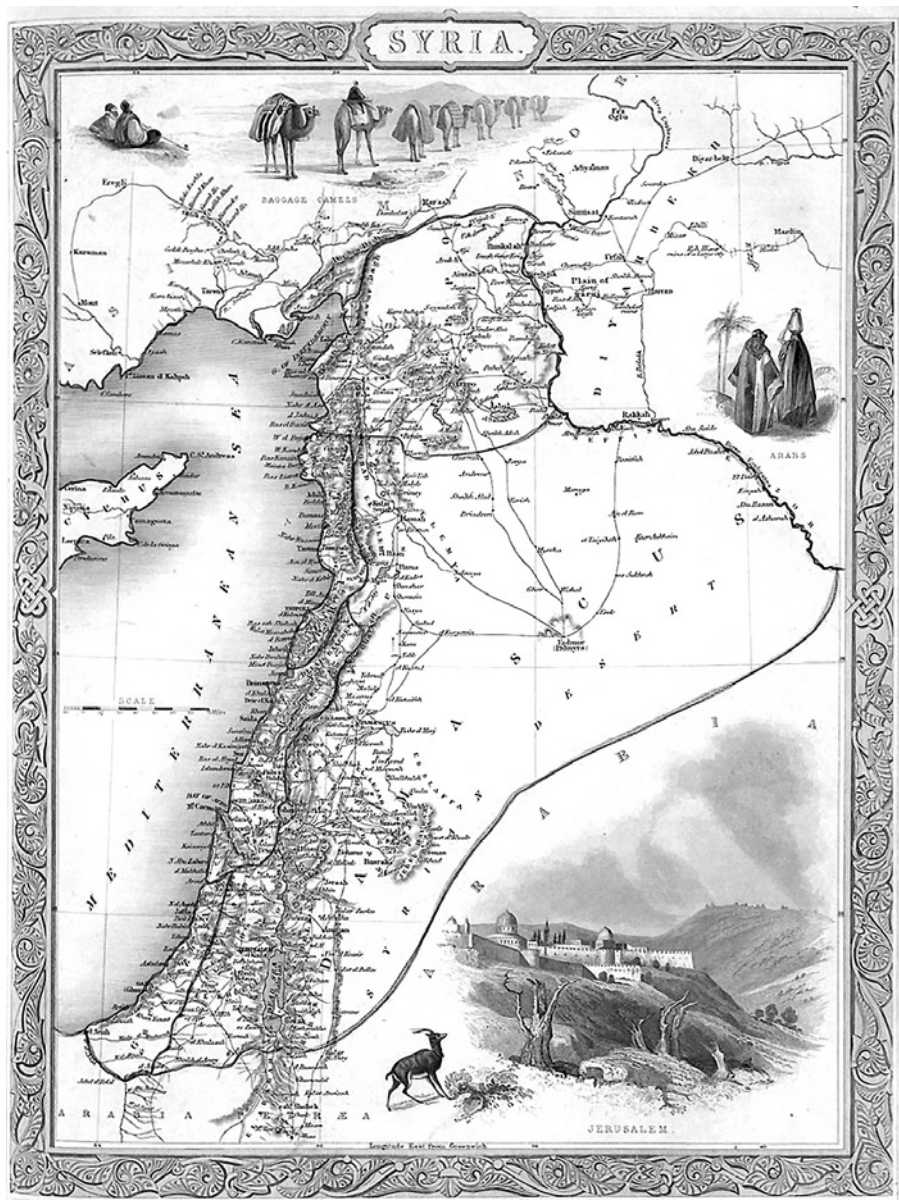
Když jsem si časem udělal mezi Syřany známé, s nimiž jsme se s rodinami navzájem navštěvovali, dostal jsem možnost u jednoho z nich, otce čtyř školních dětí různého věku, prolistovat také učebnice historie pro starší žáky. Zaujal mě především důraz, jaký kladli autoři učebnic na období rozpadu Osmanské říše a na to, jak proti vůli obyvatelstva „imperialismus“ rozkouskoval arabské provincie této říše na kantony, polostátní útvary a státy v hranicích, jak je v podstatě známe z dnešní doby. Syrským školákům jsou v této souvislosti představena jména evropských diplomatů z počátku 20. století jako Balfour, Sykes a Picot, která většinou středoškoláků v Evropě asi vůbec nic neříkají. Se jmény těchto

mužů je totiž nerozlučně spojen příběh zrady, které se na historické Sýrii dopustily evropské mocnosti, konkrétně Francie a Británie. S podobným učebnicovým výkladem nemusí třeba bývalé velmoci souhlasit, ale národům, které rovněž zakusily hořkost zrady ze strany obou těchto demokracií, podobně jako Češi a Slovinci v září 1938, možná případně syrský příběh důvěrně známý. Navíc se může zdát zvláště podlý vzhledem k faktu, že právě na území této země se zrodilo křesťanství a že Sýrie zůstávala jeho hlavním centrem až do sedmého století, než se stala součástí nově vznikajícího islámského chalífátu. Kdo má zájem, může i dnes nalézt v antikvariátech mapy či evropské pohlednice z konce 19. století s vyobrazením Damašku a průvodním nápisem Svatá země. Snad alespoň pár stránek, historických faktů, na osvěžení paměti.

* * *

Příběh křesťanství se skutečně začal psát na území *Syria Salutari*. Tak Římané nazvali v roce 64 před n. l. svou nově dobytou provincii na východním pobřeží Středomořího moře. Ovládli zde oblasti ohraničené na severu pohořím Taurus, na jihu Arabskou poušť a na východě dvěma velkými řekami Eufratem a Tigridem. Vedle Damašku zahrnovala *Syria Salutari* také starobylá města Jaffu, Týros, Sidón (Sajda), Bejrút a Tripolis, a přirozeně také Homs, Hama a Aleppo, na severu Alexandrettu a na samém jihu pak i Jeruzalém. Až v polovině 7. století n. l. tato města pokořili pod praporem islámu Arabové, kteří přišli z oblasti Arabského poloostrova. Od té doby pak až do počátku století dvacátého nesl celý tento obširný prostor v arabštině název *Bilád Aš-Šám*, země Sýrie, nebo také země Damašku. Pro Araby je totiž Aš-Šám synonymem jak Damašku, tak i Sýrie. V nazírání místních obyvatel tvořila *Bilád Aš-Šám* jednotný kulturní a jazykový celek spojený ekonomickými vazbami. Každé z větších měst si přitom uchovávalo svůj vlastní charakter, žárlivě střežilo svoji osobitost, uspořádání a postavení vedoucích rodin a klanů, ale všechna tato města respektovala Damašek, *Aš-Šám*, jako nejdůležitější z nich.

Postavení Damašku razantně posílilo v dobách, když si ho roku 661 zvolila za své hlavní město první dynastie arabských chalífů, Umajjovců. Ti z Damašku až do roku 750 vládli ohromné islámské říši rozprostírající

Šám – mapa Sýrie Henry Warrena z poloviny 19. století.

se od řeky Indus až po vody Atlantického oceánu. Ve 12. století se *Bilád Aš-Šám* stala dějištěm křížáckých výprav. Křížáci zabrali část Sýrie a vytvořili zde své státy, ovšem dobýt Damašek se jim nikdy nepodařilo. Křížáky porazil a vyhnal ze země kurdský vojevůdce Saláh Ad-Dín (Saladin). Jeho potomci panující v Egyptě byli svrženi Mamlúky,⁶ kteří pak vládli v prostoru Sýrie až do roku 1516, kdy ji zabrala Osmanská říše, v Evropě nazývaná také jako Turecká říše. Ta si udržela moc nad Sýrií až do konce první světové války.

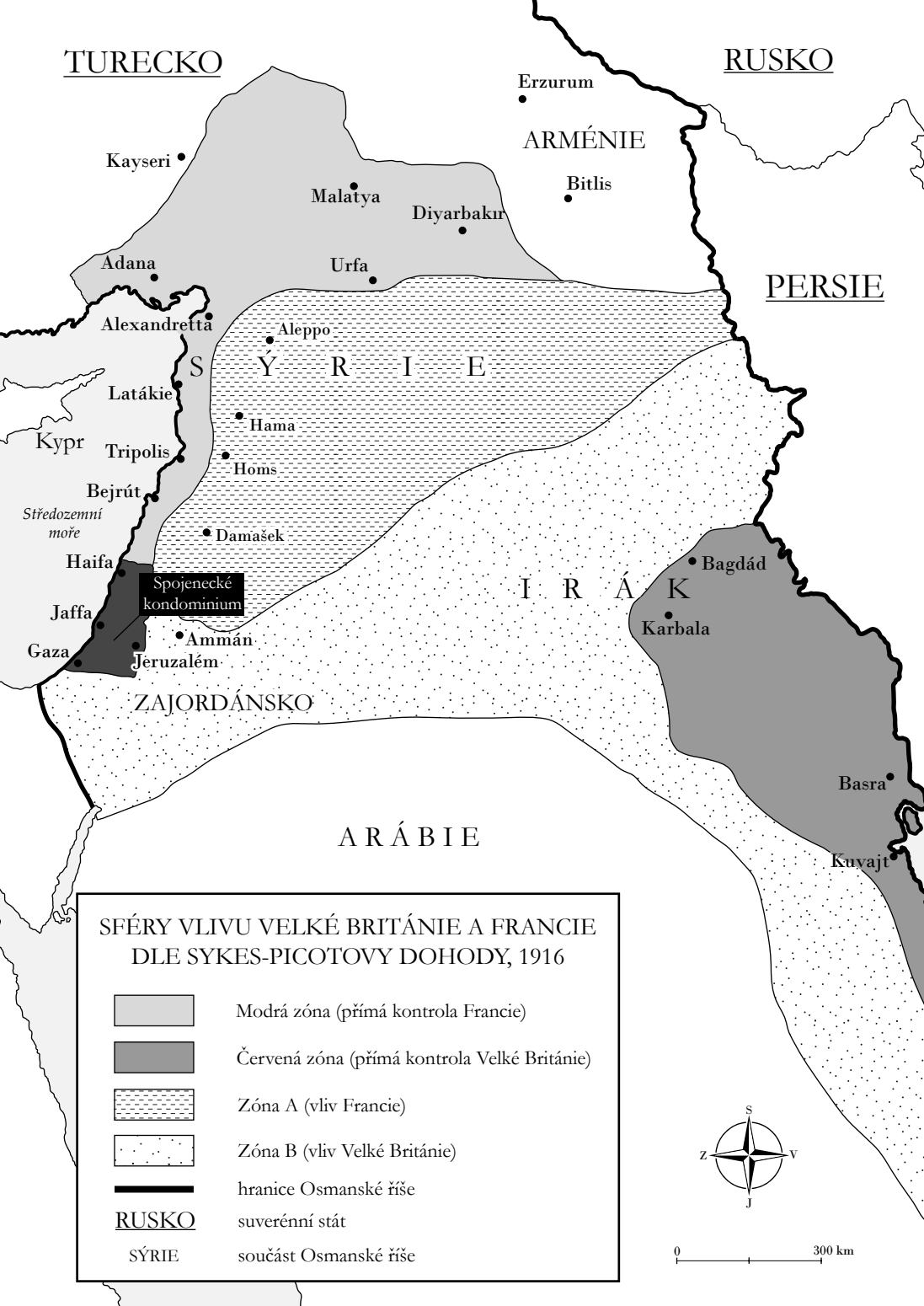
V době Osmanského panství bylo toto území pod názvem *Syria Vilayet* rozděleno na administrativní provincie, což ale nepředstavovalo překážku pro obchod nebo stěhování lidí. V politickém smyslu se ale všechny arabské provincie Osmanské říše, včetně Egypta a Mezopotámie, nacházely po téměř celé tisíciletí v jistém útlumu. Žádná z nich se nestala respektovaným partnerem tehdejších evropských mocností. Jejich jménem hovořila Vysoká porta na Bosporu.

První světová válka zásadně překreslila mapu celého Blízkého východu. Ještě než byl znám její výsledek, Británie a Francie už v zákulisí promýšlely a v terénu připravovaly porcování Osmanské říše, která se přiklonila na stranu Německa a jejíž arabské provincie si na úkor místního arabského obyvatelstva hodlaly rozdělit mezi sebou. Dva a půl roku před ukončením války Británie a Francie na jaře 1916 tajně uzavřely takzvanou Sykes-Picotovu dohodu o sférách vlivu v případě porážky Osmanské říše. Pokud jde o osobu francouzského diplomata Françoise Georgese Picota, v jeho životopise na Wikipedii chybí zajímavá epizoda, na kterou ale upozornil známý britský novinář Robert Fisk.⁷

Picot před válkou působil na francouzském konzulátě v Bejrútu. Scházel se s významnými levantskými osobnostmi, předními místními obchodníky a kleriky, křesťany a také muslimy. Sondoval u nich, jak vidí budoucnost

⁶ Vojenská elita vládnoucí ve středověkém Egyptě vznikla z původně mladých otroků pocházejících z turkických oblastí a Zakavkazí (Kypčakové, Čerkesové, Abcházci, Gruzíni atd.). Osmané si z nich vychovali nelítostné vojáky. Časem začali být osmanští vládcové na Mamlúcích závislí a ti toho využili a chopili se moci.

⁷ FISK, Robert, *The Great War for Civilisation, The Conquest of the Middle East*, New York 2007, s. 1018.

TURECKO

RUSKO

Erzurum

ARMÉNIE

Bitlis

Kayseri

Malatya

Diyarbakır

Adana

Urfa

PERSIE

Alexandrette

Aleppo

SÝRIE

Latákie

Hama

Homs

Kypr

Tripolis

Damašek

Středozemní moře

Bejrút

Haifa

Spojenecké kondominium

I R Á K

Bagdád

Jaffa

Karbala

Gaza

Ammán
Jeruzalém

ZAJORDÁNSKO

Bagdád

Basra

ARÁBIE

Kuvajt

SFÉRY VLIVU VELKÉ BRITÁNIE A FRANCIE
DLE SYKES-PICOTOVY DOHODY, 1916

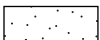
Modrá zóna (přímá kontrola Francie)

Červená zóna (přímá kontrola Velké Británie)

Zóna A (vliv Francie)

Zóna B (vliv Velké Británie)

hranice Osmanské říše

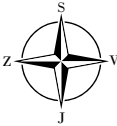
RUSKO

suverénní stát

SÝRIE

součást Osmanské říše

0 300 km

svého regionu v případě porážky Osmanské říše. Někteří z těchto nacionalisticky zaměřených mužů předali Picotovi svoje postřehy a návrhy ve formě písemných memorand. Vyjadřovali v nich touhu po národní samostatnosti a nezávislosti. Konzul Picot jim na oplátku nasliboval podporu, zbraně i budoucí suverenitu. Když se pak ale v průběhu válečných peripetií přiblížila k Bejrútu osmanská armáda, Picot ještě předtím, než budovu konzulátu spěšně opustil, „ukryl“ v sídle francouzské mise korespondenci týkající se arabských aspirací. Všechny ostatní citlivé dokumenty přitom spálil. Když turečtí důstojníci po obsazení francouzského konzulátu tyto „protiturecké“ materiály našli, předali je veliteli osmanské armády v Sýrii Džamalu Pašovi, známému pod přezdívkou „řezník“. Ten pak nechal 6. května 1916 za „zradu“ veřejně popravit dvacet jedna arabských nacionalistických vůdců, křesťanů a muslimů, všechny ty, kteří se Picotovi svěřili se svými národními tužbami. Poprava oběšením proběhla ve stejnou hodinu na hlavních náměstích v Damašku i v Bejrútu. Proto se den, kdy se *Bilád Aš-Šám* naposledy rozloučila se svými hrdiny, v obou zemích nazývá Dnem mučedníků.

Od popravy arabských předáků-nacionalistů uplynulo pouhých deset dní, když Picot podepsal se svým britským protějškem, vedoucím expertem na tureckou otázku sirem Markem Sykesem, dohodu, v níž ale o nezávislosti a suverenitě arabských provincií nebylo ani slovo. Budoucí pozůstalost po Osmanské říši si oba diplomaté rozdělili následovně: Sýrie s výjimkou Palestiny a Transjordánska měla připadnout Francii a zbývající provincie, tedy především Mezopotámie (dnešní Irák a Kuvajt), zase Británii.

Ještě před podepsáním dohody, podle níž se jen za pár let skutečně budou překreslovat blízkovýchodní hranice, vedla britská vláda také tajná jednání s vládcem Hidžázu, ochráncem svatých míst v Mekce a Medíně, Husajnem ibn Alím al-Hášimím. Ten se honosil titulem šarif – vznešený, a byl proto oslovován šarif Husajn. Jednání probíhala, jak se dnes říká, korespondenčně prostřednictvím britského vysokého komisaře v Egyptě sira Henryho McMahona. V průběhu července 1915 až března 1916 si šarif Husajn a McMahon vyměnili celkem deset dopisů. Britská vláda v nich předběžně souhlasila s uznáním nezávislosti arabských provincií po válce za podmínky, že šarif Husajn vyvolá v Mekce povstání a že povede

arabské povstalce do boje proti Osmanské říši. Britové Husajnovi zároveň přislíbili titul krále všech Arabů budoucího nezávislého arabského království. Není bez zajímavosti, že text těchto deseti dopisů byl kompletně zveřejněn až v roce 1964. To samo o sobě napovídá, že v tomto daném případě se britská diplomacie opravdu neměla čím chlubit.⁸

Přibližně ve stejné době rozdávala britská vláda sliby ohledně osmanského dědictví také zástupcům jiného nacionalistického hnutí. V březnu roku 1917 navštívil sir Mark Sykes Palestinu. Zde mu Chaim Weizmann, představitel sionistického hnutí, usilujícího o vybudování národního státu Židů v zemi pod horou Sióne v Jeruzalémě, prezentoval myšlenku o vybudování židovské domoviny. Sir Mark ji uvítal a začal se silně angažovat ve prospěch jejího uskutečnění. Britská vláda následně 2. listopadu 1917 dopisem ministra zahraničí Arthura Jamese Balfoura adresovaném lordu Rothschildovi sdělila, že vláda Jeho Veličenstva „pohlíží příznivě na zřízení národní domoviny židovského lidu v Palestině a vynasnaží se, aby tohoto cíle bylo dosaženo, přičemž se jasně rozumí, že nebude učiněno nic, co by mohlo poškodit občanská a náboženská práva existujících nežidovských společenství v Palestině...“⁹ U příležitosti stého výročí deklarace český analytik věcně poznamenal, že britská vláda tehdy činila rozhodnutí o osudu území, které jí nepatřilo, a o budoucnosti jeho obyvatel, kteří s ním (ještě) neměli nic společného. Klíčem k pochopení postoje britské vlády nebyl zájem o to, aby Židé, kterých tehdy žilo v Palestině méně než deset procent, našli svou domovinu, ale imperiální zájmy Británie, konkrétně snaha získat „loajální malý židovský Ulster v arabském moři“.¹⁰ Důvodů, proč Londýn aktivně podporoval sionistickou ideu, bylo nepochybně více,

⁸ *McMahon-Hussein Correspondence*, dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/McMahon%E2%80%93Hussein_Correspondence> [cit. 20. 12. 2020].

⁹ *Balfourova deklarace*, dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Balfourova_deklarace#/media/Soubor:Balfour_declaration_unmarked.jpg> [cit. 20. 12. 2020].

¹⁰ OUTRATA, Filip, *Palestina: Sto let od Balfourovy deklarace*, 16. 11. 2017, dostupné z: <<http://denikreferendum.cz/clanek/26521-palestina-sto-let-od-balfourovy-deklarace>> [cit. 20. 12. 2020].

nicméně zájem o prosazení britského vlivu ve východním Středomoří nepochybně převažoval.

Mezitím šarif Husajn z Hidžázu začal s plněním závazků, které pro něj vyplývaly z jeho korespondence s McMahanem, a očekával, že mu případně koruna sjednoceného království Arabů v hranicích arabských provincií Osmanské říše. Husajnovi synové Fajsál, Abdulláh a Zajd v čele arabských oddílů skutečně pomohli Britům vyhnat Turky z arabských měst a vesnic. (Barvitě je tento příběh popsán v britském filmu *Lawrence z Arábie*.) Vlna arabského nacionalismu tehdy zachvátila celou oblast. Vojensky ale měly arabské jednotky proměnlivé úspěchy. Rozhodující roli při konečné porážce Turků v arabských provinciích sehrálo to, že Turci šli od porážky k porážce na svém vlastním území. Istanbul byl již okupován a Řecko obsadilo anatolské pobřeží. Pokud jde o arabské provincie Osmanské říše, ty už ale začaly obsazovat britské a francouzské jednotky. V říjnu 1918 do Damašku společně vstoupili nejstarší Husajnovův syn emír Fajsál a vrchní velitel takzvaného Egyptského expedičního sboru generál Edmund Allenby. Dne 7. listopadu 1918 vydaly francouzská a britská vláda společné prohlášení, v němž se uvádí, že „cílem, o který Francie a Velká Británie usilují, je úplná svoboda národů, které tak dlouho trpěly pod útlakem Turků, a zřízení národních vlád a administrací, jejichž autorita bude vycházet z iniciativy a svobodné volby původního obyvatelstva...“¹¹

Už brzy se ovšem mělo ukázat, že šlo jen o další nesplněný slib. V Damašku byla pod britskou ochranou ustavena arabská správa. Její hlava emír Fajsál se chystal na Pařížskou mírovou konferenci, kde chtěl lobovat za vytvoření nezávislého arabského království. Po zveřejnění Sykes-Picotovy dohody a Balfourovy deklarace už totiž měli Arabové dostatečně jasnou představu o skutečných francouzských ambicích v prostoru Sýrie. Arabské obyvatelstvo celé oblasti se jednoznačně postavilo za požadavek, aby jejich země, *Bilád Aš-Šám*, získala nezávislost a zůstala jednotná. Také Syrský národní kongres, který byl vyhlášen v Damašku v červenci 1919, jednoznačně odmítl dohodu Sykese a Picota

¹¹ SMITH, Leonard V., *Post-war Treaties (Ottoman Empire/ Middle East)*, 8. 10. 2014, dostupné z: <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/post-war_treaties_ottoman_empire_middle_east> [cit. 20. 12. 2020].

Emír Fajsal (vpravo) a vůdce sionistického hnutí Chaim Weizmann podepsali před pařížskou mírovou konferencí dohodu o Arabsko-židovské spolupráci. Zdroj: Wikimedia Commons.

i Balfourovu deklaraci a pro Sýrii a Palestinu požadoval plnou suverenitu. Aby Fajsal znemožnil realizaci francouzských záměrů, sešel se ještě před pařížskou konferencí s vůdcem sionistického hnutí Chaimem Weizmannem a podepsal s ním dohodu o Arabsko-židovské spolupráci. Fajsal v dohodě podmíněně akceptoval Balfourovu deklaraci o židovské domovině v očekávání, že sionistické kruhy vyvinou tlak na britskou vládu, aby odradila Francii od jejích záměrů v Sýrii. Ani tato dohoda neměla mít dlouhého trvání.

Na pařížské konferenci a v průběhu navazujících jednání vzaly všechny francouzsko-britské přísliby o svobodě národů utiskovaných Turky a o zřízení národních vlád v podstatě za své. Britové a Francouzi v Paříži a na následné spojenecké konferenci v San Remu (1920) arabská území fakticky zkonfiskovali přesně v duchu dohody Sykes-Picot. Dva roky po San Remu byla tato jejich dohoda ratifikována ve formě mandátů Ligy národů na jednotlivá území. Mandáty byly zamýšleny, jak květnatě praví diplomatická mluva vítězných demokracií, jako jakési poručnictví pro nově vznikající „společenské celky [...] jež dosáhly takového stupně

vývoje, že jejich ustavení v nezávislé státy může býti prozatím uznáno s podmínkou, že rada a pomoc mandatářova budou státi po boku jejich správě do té doby, než budou s to, aby se řídily samy. Přání těchto společenských celků dlužno především vzítí v úvahu při výběru mandatářů¹².

Za více férový lze alespoň zpočátku nazvat postoj amerického prezidenta Woodrowa Wilsona. Ten na pařížské konferenci prohlásil, že se nehodlá řídit ujednáním Sykese a Picota a navrhl vytvořit nezávislou komisi pro zmapování situace v Sýrii. Komise skutečně do Sýrie a Palestiny odjela. Tvořili ji ale pouze dva Američané – Dr. Henry C. King a Charles R. Crane. Francouzi a Britové se totiž odmítli její činnosti zúčastnit. Komise se seznámila s postoji místních arabských předáků, kteří všichni do jednoho odmítli nároky Francie na syrské území. Takovýto výsledek americké mise byl ale pro evropské státníky nestravitelný a uvítal ho pouze emír Fajsal. V závěrech mise se totiž jednoznačně hovoří o silném arabském nepřátelství k sionistickému plánu a konstatuje se, že Syřané se nikdy s francouzským mandátem nesmíří. Zpráva mise byla nakonec odložena stranou, protože její znění nevyhovovalo žádné mocnosti.¹³

Podobně či možná ještě hůře nežli Arabové ale dopadli Kurdové. Ti rovněž obývali rozsáhlá kompaktní území v hranicích Osmanské říše. Mírová smlouva ze Sèvres z roku 1920, která navazovala na Pařížskou konferenci, hovořila o okamžitém poskytnutí autonomie všem Kurdům na území již neexistující říše. Vyhlášení nezávislosti Kurdistanu pak mělo proběhnout během jednoho roku. V mírové smlouvě z Lausanne z roku 1923, která definovala moderní hranici Turecka, tedy hranici se Sýrií a s Irákem, se už ovšem o kurdské sebeurčení vůbec nehovoří. Za své tak vzaly sny Arabů i Kurdů, ale také Arménů, kteří toužili po samostatném státě. A vlastně i Řeků, kteří usilovali o obnovení řecké suverenity nad Smyrnou. Taková byla tehdejší realita.

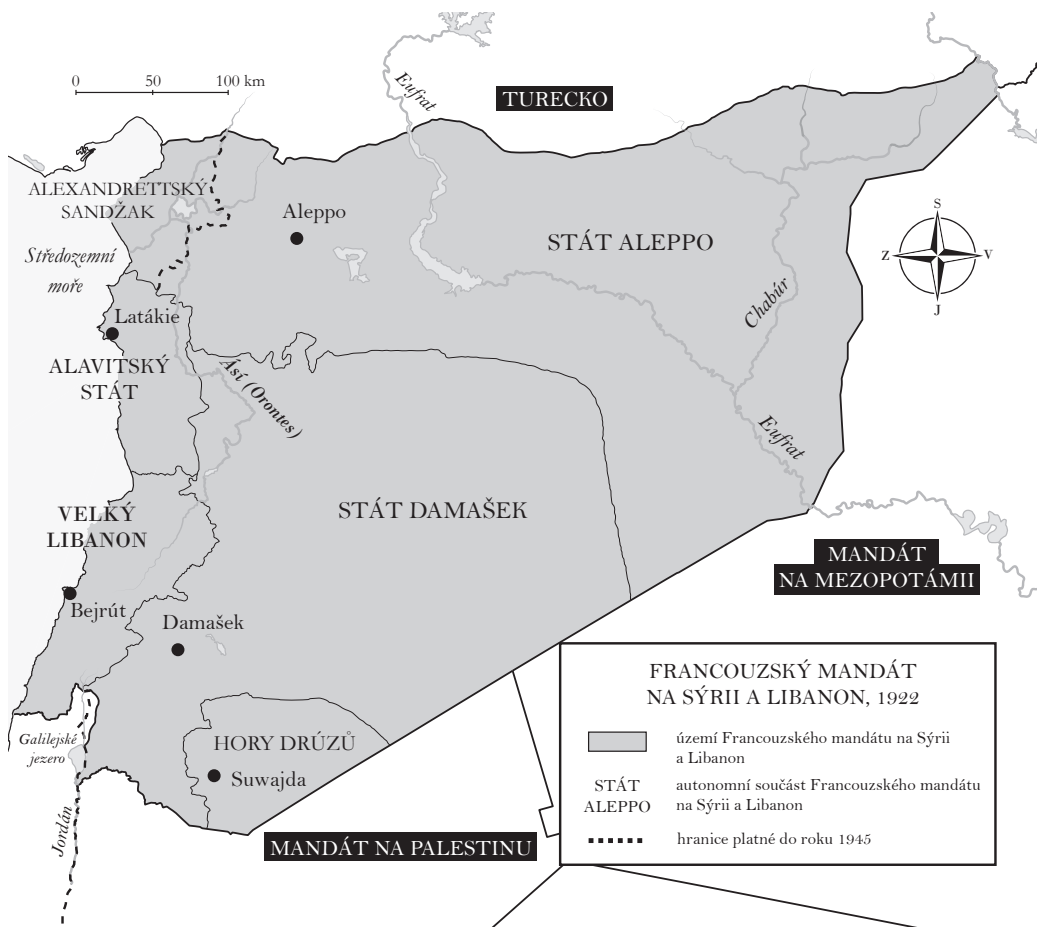
¹² *Pakt Společnosti národů*, čl. 22, dostupné z: <https://cs.wikisource.org/wiki/Pakt_Spole%C4%8Dnosti_n%C3%A1rod%C5%AF#%C4%8C%C3%A1nek_22> [cit. 20. 12. 2020].

¹³ FRIDRICHOVÁ, Pavla, *Okolnosti vzniku britského mandátu v Palestině*, Diplomová práce, Ústav světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2008, s. 63.

Smutný konec celé lapálie ilustruje osud emíra Fajsala. Ještě na vlně iluzí o nezávislosti ho 8. března 1920 administrativa Syrského národního kongresu vyhlásila králem Arabského království Velká Sýrie. Když v dubnu téhož roku obdržela Francie v San Remu mandát ke správě Sýrie, který zahrnoval i dnešní Libanon a Alexandrettu, propukly v Sýrii na řadě míst ozbrojené střety mezi francouzskými jednotkami a vojskem krále Fajsala. Tragickou tečku za jepičí čtyřměsíční Fajsalovou vládou učinila bitva v úzkém údolí u Majsalúnu, jen pár kilometrů za Damaškem. Francouzské mechanizované jednotky generála Henri Gourauda zde za podpory letadel v nerovném boji na hlavu porazily syrskou kavalérii. Té velel Fajsalův ministr obrany Júsif Azmí. Tentýž den, 24. července 1920, vstoupily francouzské jednotky do Damašku. Zajatého Júsifa Azmího a jeho nejbližší spolubojovníky Francouzi připoutali k telegrafnímu sloupu a přikázali skupině nefrancouzských příslušníků Gouraudových sil, aby zajatce zastřelili. Alžířští vojáci to odmítli. Senegalští příslušníci ale příkaz poslušně splnili.¹⁴ Král Fajsal pak ze Sýrie spěšně uprchl. Ztrátu Sýrie mu Británie kompenzovala tím, že ho dosadila za krále Iráku, svého nově nabytého mandátního území. Fajsalova bratra Abdulláha pak jmenovala emírem „svého“ protektorátu Transjordánsko. Sykes-Picotova dohoda tím byla naplněna ve vrchovaté míře.

Svou mandátní či spíše koloniální správu v *Bilád Aš-Šám* začala Paříž provádět s neobvyklou razancí. Řídila se přitom vlastními zájmy, ale i potřebami svých regionálních spojenců, zpravidla religiózních či etnických menšin, které se zavázala „ochraňovat“. Hned v srpnu 1920 oddělila ze svěřeneckých území rozsáhlé oblasti, konkrétně přístavy Týros, Sidón, Bejrút a Tripolis, a připojila je spolu s údolím Bikáa a šíitským územím na severu Palestiny k území zvanému Pohoří Libanon. Tuto oblast obývali převážně maronité, libanonští katolíci, kteří kdysi v 5. století museli ze Sýrie odejít a kteří se napříč historií opírali o katolickou Francii. Vznikl tak stát Velký Libanon. Tímto zábohem byl Damašek připraven o přístavy a ocitl se jen něco přes 40 kilometrů od nově narýsované hranice s Velkým Libanonem. Tomu se pak časem říkalo už jen Libanon.

¹⁴ SEALE, Patrick – McCONVILLE, Maureen, *Asad of Syria: The Struggle for the Middle East*, Berkeley – Los Angeles 1989, s. 1003–1004.

Tím ale razantní opatření francouzské správy nekončila. V říjnu 1921 Francie „amputovala“ další syrská území: postoupila Turecku část provincie Aleppo, které se tak ocitlo jen 50 kilometrů od společné hranice. Poskytla také zvláštní statut Alexandrettsko-antiošské oblasti na severozápadě Sýrie s početnou tureckou menšinou. S předstihem je možno uvést, že dvacet let nato, v červenci 1938, Francie podepsala s Tureckem smlouvu o přátelství a celou tuto oblast Antiochie a Alexandretty, míst tak významných z hlediska východního křesťanství, „darovala“ Turecku. Tento krok měl zabránit spojenectví Ankary s Německem.

V souhrnu je možno konstatovat, že když Francie v roce 1946 ze Sýrie odcházela, zmenšily se původní syrské oblasti Osmanské říše z 300 tisíc km²

Turečtí diplomaté při podpisu mírové smlouvy v Sèvres v roce 1920 museli spolknout hořkou pilulku, ale nakonec Turecko dopadlo lépe než bývalé arabské provincie Osmanské říše či Kurdové a Arméni, kterým byla v Sèvres přislíbena v autonomie. Zdroj: Wikimedia Commons.

na 185 tisíc km².¹⁵ Těžko se proto divit tomu, že národní psychologii Syřanů natrvalo poznamenal komplex, jak z těla *Bilád Aš-Šám* odkrajují nepřátelé zas další kus jejich území.

To, co už jsem v tehdejších syrských školních učebnicích nenašel, bylo komplexnější vysvětlení důvodů fiaska, které při rozpadu Osmanské říše utrpěli Arabové a další neturecké národy, tedy na rozdíl od samotných Turků, kteří nakonec vůbec nedopadli špatně. I někteří současní arabští historici přiznávají, že spoléhání na blahovůli tehdejších mocností – chcete-li ona „zrada“ – představovalo pouze jednu část širšího problému.

¹⁵ Tamtéž, s. 15.

Tu druhou část, ve školských učebnicích nedopovězenou, tvořila vojenská slabost arabské strany a spolu s ní i absence výrazných vůdčích osobností.

Libanonský politolog Georges Corm v dané souvislosti uvádí opačný příklad Turecka a zdůrazňuje roli výjimečné osobnosti vojevůdce a zakladatele moderního tureckého státu Mustafy Kemala (později zvaného Atatürk neboli otec Turků). Počáteční porážky a následná vítězství nad intervenčními armádami poskytly Atatürkovi dostatečnou legitimitu k tomu, aby zásadně reformoval dosavadní osmanské instituce a struktury směrem k modernímu sekularismu, tedy směrem ke společnosti, v níž islám přestal hrát centrální roli. Arabské prostředí na Blízkém východě ale nebylo schopno vygenerovat politickou a vojenskou osobnost formátu Atatürka a fakticky se ani příliš nezměnila mentalita arabských vlád a vládců, o zásadní modernizaci společnosti ani nemluvě.¹⁶ Arabům tak nezbývalo než snít o návratu Saladina, který kdysi u Hattínu porazil křižáky.

Saladin je pochován v malém mauzoleu sousedícím s Umajjovskou mešitou v centru Damašku. U jeho hrobu se pomodlili a před velkým vojevůdcem svou hlavu sklonili četní arabští politici a generálové moderní doby, počínaje Gamálem A. Násirem. Mnozí z nich jistě zatoužili stát se novým Saladinem.

¹⁶ CORM, Georges, *Le Proche-Orient éclaté 1956–2007*, Paris 2007, s. 91.

PROBUZENÍ SALADINA

1920–1946

Saladinovu hrobku jsme přirozeně v průběhu našeho pobytu v Sýrii navštívili i my. Stalo se to dokonce dvakrát s dalšími hosty, kteří dorazili z Československa. Žádný nával návštěvníků u malého mauzolea jsme ale nezažili. Zpravidla se jednalo jen o jednotlivé návštěvníky nebo třeba školní výpravu. Hrobka největšího arabského vojevůdce přesto během staletí poutala pozornost řady osobností i z křesťanského světa, včetně těch, v jejichž těle kolovala nejurozenější krev. Poslední německý císař Vilém II. navštívil v rámci svých námluv s Vysokou portou na Bosporu v roce 1898 také Damašek a u hrobu sultána Saladina vysekl poklonu „nejrytějšímu ze všech vládců, skutečnému rytíři bez bázně a hany“. Na znamení svého obdivu k Saladinovi nechal zhotovit bohatě zdobený mramorový náhrobek, který měl nahradit původní hrobku z cedrového dřeva.

Dvacet let poté, v červenci 1920, hned po osudové bitvě u Majsalúnu a popravě syrského ministra obrany Azmiho, navštívil vítězný francouzský generál Henri Gouraud Umajjovskou mešitu a zastavil se u vedle ležícího Saladinova hrobu. Údajně do něj kopl a zvolal: „Saladine, probud se! Vrátili jsme se. Má přítomnost zde dokazuje vítězství kříže nad půlměsícem.“

Tento arogantní výrok, tak charakteristický pro atmosféru oné doby, byl z pochopitelných důvodů vzápětí relativizován. Francouzská novinářka

Maria Rosette Shapira, která francouzskou expedici doprovázela, ho v týdeníku *L'Illustration* z 11. září 1920 připsala jinému francouzskému generálovi Mariano Goybetovi, zástupci Gourauda.¹⁷ Ať už to bylo tak či onak, oba generálové věrně zosobňovali triumfalismus a silové metody, s nimiž se Francie pustila do přímé správy nově nabytých svěřeneckých území na Blízkém východě. Stačí dodat, že generál Gouraud se stal francouzským vrchním komisařem pro Sýrii i Libanon a fakticky jejich neomezeným vládcem.

První roky francouzské mandátní správy by se daly nejlépe charakterizovat jako doba všeobecné nespokojenosti a občasných vzpour. Francouzi se po krvavém potlačení největší z nich – povstání drúzských kmenů podpořeného obyvatelstvem Homsu a Hamy v roce 1925 – pokoušeli situaci v Sýrii uklidnit. Dočasně nastalo liberálnější období. Paříž přislíbila sepsání smlouvy se Syřany. Ta měla nahradit mandátní správu. Jako první krok přicházelo v úvahu zvolení konstitučního shromáždění, které by vypracovalo ústavu. Když toto plénum reprezentující městskou elitu, obchodníky, notáble (hodnostáře) a statkáře v roce 1928 skutečně vzniklo, Francouzi ho vzápětí zase rozpustili. V roce 1932 nicméně syrskou ústavu zveřejnili a zahájili jednání o budoucí francouzsko-syrské smlouvě. Ta byla podepsána v září 1936 a měla zaručovat nezávislost Sýrie a Libanonu a jejich přijetí do Společnosti národů. Francie trvala na tom, že si v Sýrii ponechá dvě letecké základny a vojenské jednotky. Smlouvu ale Paříž nakonec neratifikovala a o Sýrii se v lepším případě dalo hovořit jako o poloautonomní zemi.

Především mladší generace Syřanů pociťovala francouzskou mandátní správu jako národní tragédii. Jeden z nich, Michel Aflaq, který přitom nebyl muslimem, ale příslušníkem řecké ortodoxní církve, napsal, že když se Arabové po čtyřech stoletích tureckého panství konečně probudili, znovu se ocitli pod cizím vlivem a museli nečinně přihlížet tomu, jak je z těla Sýrie amputována jedna část za druhou. Tento stav nazval „živou smrtí“. Aflaq studoval na pařížské Sorbonně, kde se potkal s podobně smýšlejícím

¹⁷ GRIMM, Andrew, *Did the French General Henri Gouraud kick and insult Saladins grave in 1920 after putting down an anti-colonial uprising?*, 20. 5. 2011, dostupné z: <<https://skeptics.stackexchange.com/questions/3399/did-the-french-general-henri-gouraud-kick-and-insult-saladins-grave-in-1920-afte>> [cit. 20. 12. 2020].

Syřanem-sunnitou Saláhuddínem Bítárem. Oba se ve Francii seznámili s tehdy aktuálními myšlenkovými proudy a politickými hnutími. Brzy jim bylo jasné, že s hesly francouzské revoluce „svoboda, rovnost a bratrství“ by v mandátní Sýrii, kde platil jen aktuální francouzský politický zájem, neuspěli. V pátrání po vizi společnosti bez vykořisťování se obeznámili také s marxismem, který chtěli aplikovat na podmínky fakticky kolonizované země. Jejich socialismus ale neměl nic společného s internacionalismem. Ten chápali jako škodlivý pro arabské národní sebeurčení. Arabský socialismus, jak si ho představovali, nesměl být a skutečně nebyl importovanou ideologií. Měl vycházet z autentických dobových realit Sýrie i širšího regionu a měl být postaven jen na arabských zájmech.

Své poselství vzkříšení, obrody Arabů, v arabštině *baas*, shrnul Aflaq do všeobjímající věty: „Arabský národ je jednotný a jeho poslání je věčné.“ Návod k akci pak vyjádřil ve třech slovech: jednota, svoboda, socialismus (arabsky *wahda*, *hurrija* a *ištirákija*). Těmito třemi ideály, které v dobovém prostředí vyznívaly poněkud jinak, než jak je chápeme v Evropě, společně s Bítárem oslovili podstatnou část vznikající městské inteligence, studentů a široké vrstvy venkova.¹⁸

Sama strana Baas tehdy ještě neexistovala. Tu založil až koncem roku 1940 pod názvem Arabská obroda (*Al-Baas Al-Arabí*) další teoretik arabského nacionalismu alavita Zakí Al-Arsuzí, když se se stoupenci a přívrženci obou proudů promíchali, sjednotili a po čase zase rozešli.¹⁹

¹⁸ Jednota měla být lékem k překonání rozdrobenosti. Arabové od pobřeží Atlantiku až k vodám Zálivu spojuje historie, jazyk, tradice a společná naděje. Jednota měla Arabům pomoci dosáhnout druhého cíle – svobody od zahraničního imperialismu a kolonialismu, osvobození od cizí nadvlády, ať vojenské, politické nebo kulturní, ale i osvobození jednotlivce od duchovních a sociálních pout. Pokud jde o socialismus, ten měl být odpovědí na koncentraci bohatství a moci v rukou elity a těch, kteří v té době vykořisťovali Sýrii. Aflaq při výkladu svého socialismu mířil filozoficky ještě výše. Socialismus pro něj znamenal nejen majetkovou rovnost, poskytnutí jídla a přístřeší. Jeho vyšším cílem mělo být osvobození talentu a schopností jednotlivce.

¹⁹ V roce 1947 se konal první sjezd Baas, kterého se zúčastnilo 250 členů. Většina pocházela z řad studentů, učitelů, veřejných zaměstnanců, tedy z jádra nově vznikající syrské střední vrstvy. Aflaq byl na sjezdu zvolen filozofem a ideologem strany a Bítár se stal organizačním a administrativním vůdcem.

Georges Corm o straně Baas napsal, že měla hodně tváří a že drží rekord, pokud jde o vnitřní pnutí, štěpení, odpadlictví a vznik nových vedení.²⁰ Poněkud předběhnu dobu, když připomenu, že v době mého působení v Sýrii bylo učení Aflaqa a Bítára oficiální ideologií fakticky monopolní strany Baas vládnoucí pevnou rukou jak v Sýrii, tak i v Iráku, a to bez ohledu na rivalitu či spíše otevřené nepřátelství obou národních vedení.²¹ Nepřekvapí ani to, že oba otcové-zakladatelé byli časem ze syrské Baas vyobcováni. Aflaq nalezl azyl v Bagdádu, Bítár ve Francii. V Sýrii jsou oba až do dnešního dne pokládáni za renegáty. O něco později, počátkem 21. století, hovořili i sympatizující znalci Sýrie o syrské straně Baas jen jako o „prázdné skořápce, zajímající se jen o zachování privilegií a klientelistické sítě“.²² Pokud jde o iráckou Baas, tu americká okupační správa po dobytí Iráku v roce 2003 prohlásila za ilegální a všichni její členové byli vyhozeni z práce.

V třicátých letech, v době, kdy v Sýrii vznikaly první moderní politické skupiny a strany, si stoupenci baasismu museli své místo na slunci teprve tvrdě vydobýt v konkurenci s dalšími proudy, které společně sjednocoval odpor proti francouzskému mandátu. Nelze se proto vyhnout zmínce o hlavních politických silách oné doby, a to i proto, že některé z nich tak či onak ovlivňují syrskou politickou scénu dodnes.

Historii už patří jen tehdejší hlavní síla protifrancouzské politiky, takzvaný Národní blok (*Al-Qutla Al-Wataniya*). Spíše než o politickou stranu se jednalo o seskupení výrazně konzervativních osobností, takzvaných notáblů, tedy převážně pozemkových vlastníků, jejichž zájmy byly slučitelné jen do té doby, dokud měli společného nepřítele – Francii. Tato

²⁰ CORM, G., c. d., s. 295.

²¹ Původně existovalo jediné *národní vedení*, společné pro baasisty všech zemí, a vedle toho *regionální*, zemská vedení v každé arabské zemi. Jak se časem vyostřovaly vztahy mezi Sýrií a Irákem, vznikla v obou zemích samostatná, navzájem soupeřící národní vedení.

²² SEALE, Patrick, *Syria's Assad on the Ropes? If the Syrian dictator falls, there could be a bloody sectarian settling of accounts*, 24. 8. 2011, dostupné z: <<https://www.thenation.com/article/syrias-assad-ropes/>> [cit. 20. 12. 2020].

Zleva: Michel Aflaq, Saláhuddín Bítár a Zakí Al-Arsuzí – zakladatelé baasistické ideologie a strany Baas. Zdroj: Wikimedia Commons.

koalice shromáždila a reprezentovala padesát nejbohatších a nejmocnějších rodin Sýrie.

O slovo ve vedení boje za nezávislost se hlásila také nejstarší syrská politická strana – Komunistická strana Sýrie a Libanonu (*Al-Hizb aš-Šujúí as-Súrí al-Lubnáni*), založená už v roce 1924 (od roku 1944 pak již jako Komunistická strana Sýrie). Většinu času působila v ilegalitě. Od roku 1936 ji vedl damašský Kurd Chálid Bakdáš, a to prakticky až do své smrti v roce 1995. Bakdáš, silná, charismatická a postupem doby stále autoritativnější osobnost, orientoval stranu v době, o níž mluvíme, jako součást národního hnutí proti francouzskému mandátu. Nikoli tedy jako leninskou avantgardu pracujících, i když na půdě Kominterny Bakdáš reprezentoval hlas komunistů všech arabských zemí. Komunistická strana vyhlášovala umírněný sociální program a otevřela své řady všem, kdo jej přijali.

Hlavním konkurentem Baas mezi neislámskými silami se postupem doby stala Syrská národně sociální strana (*Al-Hizb As-Súrí Al-Qawmí Al-Idžtimáí*), běžně označovaná také jako PPS podle francouzského *Parti Populaire Syrien*. Tato strana v Libanonu působí do dnešních dnů. V polovině třicátých let stranu založil libanonský pravoslavný křesťan Antun Saada a až do začátku padesátých let působila v ilegalitě. V protikladu k Baas, která zdůrazňovala arabský nacionalismus, Saada prosazoval

syrský nacionalismus – nikoli tedy společný prostor Arabů od pobřeží Atlantiku k vodám (Perského) Zálivu, ale obnovení takzvané Velké Sýrie – od Suezského kanálu přes Kypr až po hranici s Irákem. Saadova strana vystupovala značně militantně, prosazovala znárodnění všech zdrojů a svržení vládnoucí feudální třídy vlastníků půdy.

Saadova strana stejně jako komunistická strana či Baas se musela dělit o stejnou či podobnou sociální základnu. Všechny tři získávaly stoupence mezi mladými intelektuály, studenty a učiteli, příslušníky etnických a náboženských menšin. Všechny tři strany se také profilyovaly výrazně sekulárně. Společně čelily výzvě, jak své cíle sloučit s hodnotami islámu, kolem kterých se soustřeďuje život Arabů v prostředí převážně sunnitských měst. Islám proto pojímaly spíše jako kulturní dědictví, což ovšem dráždilo (a dodnes dráždí) zbožné muslimy, především vznikající skupiny Muslimského bratrstva.

Vznik syrského Muslimského bratrstva (*Al-Ichwán Al-muslimún*), o kterém v příštích letech ještě hodně uslyšíme, nechtěně podpořili ve třicátých letech Francouzi, když se projednávala otázka výuky islámu na školách. Různé muslimské politické skupiny oné doby se sjednotily do podoby syrské větve politické organizace Muslimského bratrstva, které již tehdy působilo v Egyptě. Zakladatel bratrstva Hasan al-Banná propagoval v podstatě středověkou vizi čistě islámského státu a mladý Syřan Mustafa as-Sibái, který se vrátil ze studií v Egyptě, pak jeho myšlenky na domácí půdě šířil. As-Sibái časem ovládl syrskou kvazipolitickou organizaci Muhammadova mládež a o hodně později byl jako propagátor myšlenky islámského státu zvolen do syrského parlamentu. Od té doby se stal politický islám, který vyhlásil válku sekulárním stranám, trvalou součástí syrské politické scény – sice málo vlivnou na to, aby dominoval, ale příliš silnou na to, aby se dal zcela vymazat. Bratrstvo mělo nejsilnější pozice ve větších městech, především v Aleppu. Jeho příslušníci, dvacátníci a třicátníci, hlavně studenti a představitelé technické inteligence, se časem stali úhlavními nepřáteli baasistů. Především na baasisty mířily průběžné teroristické akce militantních příslušníků bratrstva.

Druhá světová válka na rozložení syrských politických sil a jejich protifrancouzském zápalu příliš nezměnila. Nezměnil se ani charakter francouzské správy, kterou po nacistické okupaci poloviny Francie vykonávala francouzská kolaborantská vláda ve Vichy. Ta umožňovala německému a italskému letectvu využívat letecké základny v Sýrii, a vojensky tak podporovat proněmeckou vládu Rašída al-Kajláního v Iráku. Proto Britové a jednotky Svobodné Francie v červnu 1941 obsadili Sýrii i Libanon, jejichž území se nacházelo pod kontrolou takzvané Francouzské armády Levant. Tento asi 35 tisícový vojenský sbor se z větší části skládal z místních sil. Cílem anglo-francouzské operace bylo znemožnit německým vojskům využít syrská letiště a železnice k předpokládanému útoku na britské pozice v Egyptě a Iráku.

Když tehdy v červnu 1941 velitel svobodných francouzských vojsk, pětihvězdičkový generál Georges Catroux, vstoupil na území Sýrie, považoval za potřebné učinit opět jedno zásadní – a opět nere realizované – prohlášení adresované syrským nacionalistům: „Ve jménu Svobodné Francie, která je tradiční a autentickou Francií, přicházím, abych ukončil mandát a prohlásil vás svobodnými a nezávislými. Budete tudíž od teď a nadále suverénním a nezávislým národem.“²³ Cesta k suverenitě a nezávislosti Sýrie ale bude ještě hodně komplikovaná. Přislíbené předávání administrativních a legislativních pozic probíhalo pomalu. Syřané sice v červenci 1943 vyhlásili zrušení mandátní správy, ale Francouzi odmítli předat velení místních sil, takzvaných *Troupes Spéciales*. V červenci a září roku 1944 mezitím uznaly nezávislost Sýrie postupně Sovětský svaz a Spojené státy a na konci roku 1944 všichni Spojenci a neutrální státy s výjimkou Turecka. Československo, přesněji československá exilová vláda, uznalo nezávislost Sýrie sice už 11. dubna 1942, ovšem v právním rámci francouzského mandátu.²⁴ Syrská delegace se také zúčastnila, stejně jako československá, sanfranciské konference o vytvoření Organizace spojených národů (25. dubna – 26. června 1945) a obě tyto země tak patří mezi zakládající

²³ Citace podle LONGRIGG, Stephen, H., *Syria and Libanon under French Mandate*, New York 1972, s. 310.

²⁴ ZÍDEK, Petr – SIEBER, Karel, *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, Praha 2009, s. 27.